Rijksstraatweg 5

Wilp

Introductie

naam: De Oude Loïne
adres: Rijksstraatweg 5
plaats: 7384AA Wilp
coordinaten: x 207.030, y 470.910
status: rijksmonument, nr 38105
onderzoek: bouwhistorische verkenning met waardestelling
functie: boerderij

Voor de historische boerderij gelegen aan de Rijksstraatweg 5 in Wilp worden momenteel plannen ontwikkeld voor de verbouwing, verduurzaming en restauratie daarvan. Van deze boerderij werd een hoge ouderdom vermoed. Bekend was dat in 1854 het woongedeelte uitgebreid werd, samen met de bouw van de huidige vrijstaande schuur. Vanwege de beschermde status is het uitgangspunt om de historische structuur en de daarin te onderscheiden tijdlagen waar mogelijk te behouden en te versterken.

Aan ARCX is gevraagd om een bouwhistorisch onderzoek uit te voeren dat inzicht moet geven in de bewaard gebleven historische structuur en de daarin te onderscheiden tijdlagen. Aan de hand van de resultaten van het onderzoek kan bepaald worden welke cultuurhistorische waarden bij de verandering in het geding zijn en hoeveel ruimte er is voor nieuwe ontwikkelingen.

plan van onderzoek
Het onderzoek heeft plaatsgevonden in samenwerking met Belfort Bureau voor Cultuurhistorie en Monumenten uit Doetinchem en Van Dalen Dendrochronologie uit Deventer.
Het onderzoek was opgebouwd uit een aantal onderdelen. Allereerst werden de aanwezige gegevens in de literatuur en de verschillende archieven geïnventariseerd. Vanwege de beperkingen van het Covid-19 virus werd hiervoor de gemeente Voorst benaderd. In de verschillende digitale beeldbanken zijn vervolgens historische afbeeldingen, foto’s en (kadastrale) kaarten verzameld.

Vervolgens is het gebouw op locatie onderzocht, waarbij op grond van zichtbare bouwsporen en in combinatie met de aangetroffen archiefgegevens, de belangrijkste veranderingen en verbouwingen gedocumenteerd zijn. Aanvullend hierop werden de historische gebintenstructuur en zolderbalklaag dendrochronologisch bemonsterd en gedateerd.
Het gebouw is bezocht op vrijdag 22 en donderdag 28 januari 2021. Het (niet destructieve) onderzoek werd uitgevoerd conform de *Richtlijnen Bouwhistorisch Onderzoek* van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, SBN, VNG, Atelier Rijksbouwmeester en RGD dd april 2009.

Ten tijde van het onderzoek was het interieur van het rechter deel van het woongedeelte grotendeels gestript. Daardoor kon een goed zicht gekregen worden op de constructieve opzet van het casco, maar was er in het gebouw weinig informatie voorhanden over de oorspronkelijke indeling en latere aanpassingen daarvan. Het linker deel van de woning was nog bewoond en geheel afgetimmerd, hier konden geen waarnemingen gedaan worden.

digitale rapportage
Alle onderzoeksgegevens zijn chronologisch geordend en digitaal gepresenteerd in opeenvolgende vensters in een tijdlijn en voorzien van een waardering op www.tijdbeeld.com. De directe link naar de rapportage is: **http://www.tijdbeeld.com/project/rijksstraatweg-5**

Hoewel via de website een PDF-versie van het rapport gegenereerd kan worden, is dit hoofdzakelijk bedoeld als archieffunctie. Tekst en afbeeldingen zijn optimaal te bekijken via bovenstaande link.

Afbeelding 1 van 3

Overzicht van de achterzijde van de boerderij (rechts) en de schuur.

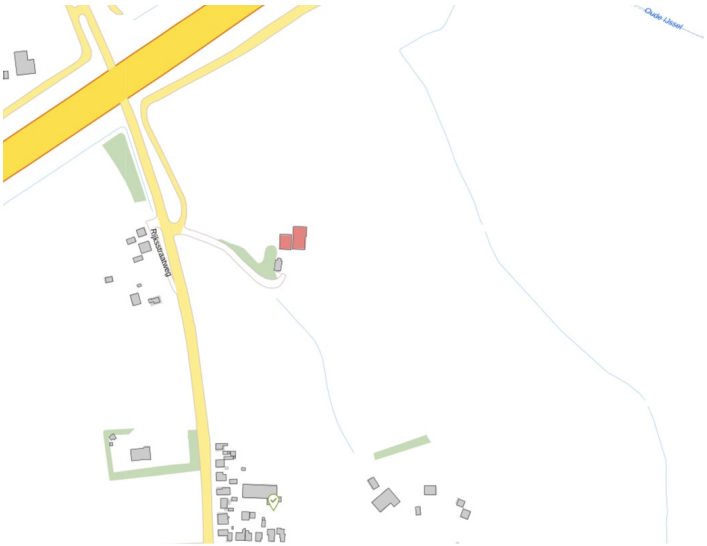

Afbeelding 2 van 3

Situering van het onderzochte erf op de huidige topografische ondergrond. (BAG-viewer Kadaster)

ARCX
monumentenzorg en cultuurhistorie

Afbeelding 3 van 3

beschrijving
De boerderij is gelegen in de gemeente Voorst en is gesitueerd aan de noordzijde van de dorpskern van Wilp tegen de binnenzijde van de IJsselbandijk. Naast de boerderij staat een vrijstaande schuur. Het gebouwencomplex ligt op een hoger gelegen erf dat toegankelijk is via een weg vanaf de Rijksstraatweg.

boerderij
De boerderij is gebouwd op een L-vormige plattegrond onder een met riet gedekt wolfdak. Het gebouw heeft de ruimtelijke opzet van een zogenaamd driebeukig hallehuis waarvan het dak ondersteund wordt door een zevental ankerbalkgebinten die het dak dragen. De gebinten lopen in het woongedeelte door.

woongedeelte
De nok van het woongedeelte staat haaks op die van het bedrijfsgedeelte. De woning is aan de oostzijde een stukje uitgebouwd. In het woongedeelte zijn ruimtelijk drie delen te onderscheiden; in het midden de centrale woonruimte, *de heerd*, met daarnaast een gang. Aan de rechter zijde is boven een overwelfde kelder een kamer met daar achter een hal en de trap naar de tussenverdieping. Tegen de achtergevel is een vertrek gesitueerd dat oorspronkelijk als *geut* functioneerde.
Het linker deel van het voorhuis functioneert als zelfstandige woning met op de begane grond en de zolder voor en achter een vertrek met daar tussen een hal/overloop en de trap.
De gemetselde gevels zijn rondom gepleisterd

bedrijfsgedeelte
In het bedrijfsgedeelte wordt de brede middenbeuk ingenomen door de deel met in de zijbeuken stalruimte in de kubbingen onder de hilden.
De in schoon metselwerk opgetrokken achtergevel bevat centraal een baander, die geplaatst is in een zogenaamde onderschoer die afgesloten wordt met een korfboog met aanzet- en sluitstenen.
De ruimte boven de gebintplaten is afgesloten met een systeemplafond en was tijdens het onderzoek niet toegankelijk.

Voor een verdere beschrijving van het gebouw wordt verwezen naar de opmeting van de bestaande situatie door ing. N Osinga dd 14-12-2020 die onder ‘downloads’ te raadplegen is.

schuur
Aan de oostzijde staat naast de boerderij een vrijstaande doorrijschuur. Deze schuur heeft een rechthoekige plattegrond en een met riet gedekt wolfdak. Het gebouw heeft net zoals het hoofdhuis de ruimtelijke opzet van een zogenaamd driebeukig hallehuis. Het dak wordt ondersteund door een vier ankerbalkgebinten.
In de noord- en de zuidgevel is centraal een baander opgenomen, afgesloten meteen korfboog met aanzet en sluitstenen. De dubbele deuren worden geflankeerd door ronde stalvensters met een roedeverdeling. De westgevel is ingedeeld met een reeks mestdeuren onder segmentbogen, afgewisseld met stalvensters van schokbeton.
In het interieur is aan de noordzijde een ruimte afgescheiden die oorspronkelijk dienst deed als bakhuis.

Afbeelding 1 van 7

Rechter zijgevel van het bedrijfsgedeelte van de boerderij.

Afbeelding 2 van 7

Voorgevel van de schuur.

Afbeelding 3 van 7

Overzicht van de boerderij vanuit het zuid-oosten.

Afbeelding 4 van 7

Westgevel van de schuur.

Afbeelding 5 van 7

Schuur vanuit het zuid-westen.

Afbeelding 6 van 7

Voorgevel van de boerderij.

Afbeelding 7 van 7

Rechter zijgevel van de boerderij.

Tijdlijn

Historische context

Het dorp Wilp is in de middeleeuwen ontstaan op een oeverwal van de IJssel. Het erf van de onderzochte boerderij wordt al in 1452 in de archieven genoemd en behoorde tot het adellijke bezit van het Huis Wilp. Vanaf de 17e eeuw is de boerderij in particuliere handen, eerst van de patriciërsfamilie Muys en hun nazaten en vanaf 1850 van de familie Kloosterboer. *Lees verder...*

ontstaan van het landschap
Het dorp Wilp is in de middeleeuwen ontstaan op een oeverwal van de rivier de IJssel. Aan de oostzijde van de Veluwe werd het IJsseldal tijdens de Saale-ijstijd (zo'n 250.000 jaar geleden) door een grote gletsjer gevormd. Het IJsselbekken is na het afsmelten van de gletsjer voornamelijk opgevuld met rivierafzettingen. De IJssel had tot de bedijking in de Middeleeuwen een sterk meanderend verloop, waardoor het IJsseldal verschillende oude stroomgeulen en afgesneden armen kent. Direct langs de rivier liggen de zogenaamde stroomruggen of oeverwallen: langgerekte zones waar de IJssel voor de bedijking mengsels van zand en klei afzette. Op deze hoger gelegen gronden ontstonden aan weerszijden van de rivier de eerste nederzettingen.

Deze hoge enkeerdgronden worden gekenmerkt door een minerale eerdlaag gevormd in een leemhoudende fijnzandige ondergrond. Algemeen wordt aangenomen dat zwarte enkeerdgronden zijn ontstaan door aanvoer van potstalmest en plaggen.
Op de rivierkleigronden langs de IJssel zijn de oudere boerderijen vooral gesitueerd op de hogere oeverwallen en langs de dijken. De oeverwallen langs de IJssel zijn voornamelijk gebruikt voor akkerbouw en later ook fruitteelt.

gemengd bedrijf
De nadruk in het boerenbedrijf lag tot halverwege de 19e eeuw vooral op het gemengd bedrijf, in de loop der tijd verschoof het accent steeds meer richting de veeteelt. De nabij gelegen uitgestrekte heidevelden op de Veluwe werden in de loop van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw bebost. Door de komst van kunstmest was de heide namelijk niet langer noodzakelijk voor het weiden van de schapen en het leveren van plaggen voor in de potstal. De lagere komgronden deden dienst als hooiland. Op de rivierklei, dichtbij de belangrijke centra van baksteenfabricage, vond de verstening van de boerderijen vroeg plaats. In de tweede helft van de zestiende eeuw kwamen langs de rivieren al baksteengevels voor.[1]

Wilp
Het dorp Wilp wordt al in de achtste eeuw genoemd. In 768 stichtte de Angelsaksische missionaris Lebuïnus hier een kapel. Het adellijke geslacht Van Wilp had in de late middeleeuwen veel macht in Wilp en omgeving. Hun stamslot, het Huis Wilp, stond op de Wilpse Klei en was een leengoed van de Deventer Proosdij van St. Lebuïnus. Dit huis werd omstreeks 1738 afgebroken. De onderzochte boerderij, met de historische huisnaam de Loeyne, de Luine of de Loïne behoorde samen met De Heege, de Hof te Wilp, Sluynen, het Ganzenhuis, de Brouckhorst, de Honden en de Wilthagen tot de Wilpse goederen.[2]

Footnotes

1. ^ *Atlas van de IJsselhoeven, Gelders Genootschap en Het Oversticht, januari 2005*
2. ^ *Mr. J.H. Hermsen, De Historie van de Wilpermolen.*

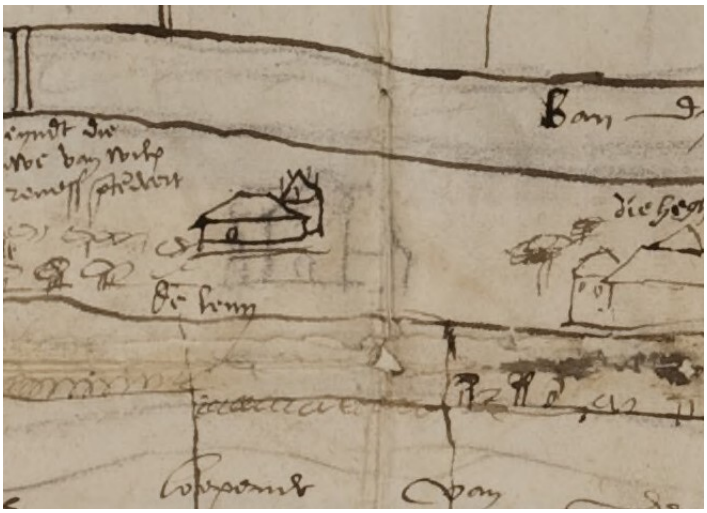

Afbeelding 1 van 2

Uitsnede uit de kaart van het dorp Wilp, gedateerd 20 januari 1551. Links is De Loïne weergegeven. (Gelders Archief, 0124-4923)

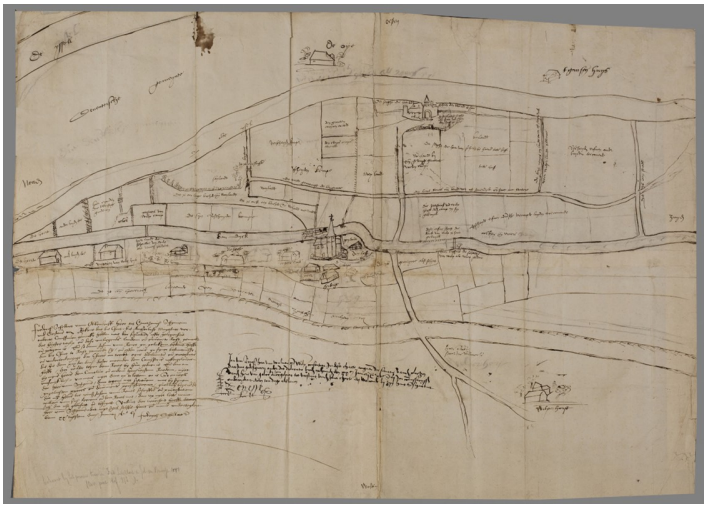

Afbeelding 2 van 2

Kaart van het dorp Wilp, gedateerd 20 januari 1551. (Gelders Archief, 0124-4923)

De Loïne
De Loïne ligt duidelijk op een verhoging in het landschap tegen de binnenzijde van de IJsseldijk. De vroegste vermelding van de naam ‘Loïne’ als boerderijnaam is in het archief van het Heilige Geest-Gasthuis in Deventer. Het Gasthuis verleende op ‘sunte margarethe daghe (22 juli) 1452 aan Evert van Wilp, zijn vrouw en hun dochter het recht van wederkoop van 53 Rijnse gld. per jaar uit ‘de Loïne’ en ‘de Horst’ voor 848 gld. Dit bedrag kwam ten goede aan de armen die door het Heilige Geest-Gasthuis verzorgd werden.
Uit rekeningen van het Bisdom Utrecht blijkt dat de rentmeester van Salland in 1499/1500 van ‘thuys ende goet ter Loene aver Yssel’ 3 molder pachtrogge en 7 molder pachtkoren in natura ontving.

Aanvankelijk hadden de heren van het Huis Wilp de Loïne in leen, in 1499 staat in de rekeningen van het Bisdom Utrecht bij de Loïne aangegeven: ‘hoort mijn Heer van Wylp’ (als leengoed). In 1619 geeft Johan van Renesse, Heer van Wilp een deel van zijn bezittingen, waar onder ’t erve de Loyne’ voor 8000 caroliguldens in pandschap aan Jan van Steenbergen te Nijenbeek. In 1650 behoorde bij de Loïne 22 morgen binnen- en buitendijks land en 12 koeweiden. De jaarlijkse pacht bedroeg 250 gld. en aan tienden moest 18 mud rogge, 3 mud boekweit, 1 mud gerst, 2 mud haver en 1,5 schepel erwten opgebracht worden. Daarnaast moest de boer aan de Proosdij van Deventer 3 mud rogge en mud haver leveren en kreeg de Dijkgraaf 3 schepel haver.[1]

familie Kloosterboer
In 1670 kwam de pachtboerderij in het bezit van lakenkoopman Jacob ten Nuyl uit Deventer. Door vererving werd in 1739 de patriciërsfamilie Muys beleend met het goed. De Loïne blijft daarna lange tijd in het bezit van deze welgestelde familie, met als laatste eigenaar vanaf 1825 Willem Op Ten Noort. Op ten Noort was directeur van de posterijen in Almelo, Groningen en later in Utrecht. Hij was getrouwd met Charlotte Anna Elisabeth Baronesse van Pallandt. Op Ten Noord werd in 1834 in de adelstand verheven. Na zijn overlijden werd de boerderij in 1850 uit de nalatenschap geveild. De Loïne is dan 45 bunder, 71 roeden en 90 ellen groot en op het erf stonden naast het hoofdhuis een schuur, twee bergen en een varkenskot. Bij de boerderij behoorde ook een uitgestrekte boomgaard en bosgronden. Koper was Adriaan Kloosterboer, bouwman uit Twello, die getrouwd was met Anna Nieuwenhuis. De familie Kloosterboer gaat de boerderij ook bewonen en zij laten in 1854 een nieuwe schuur bij de Loïne bouwen.[2]

Deze verandering is vastgelegd op een kadastrale hulpkaart uit 1857. Op deze kaart is te zien dat ook het woongedeelte van de boerderij aan de oostzijde in die periode een stukje uitgebouwd werd zodat de boerderij de vorm van een krukhuis kreeg.
De familie Kloosterboer woonde en werkte vier generaties op de boerderij, zij verlieten de boerderij in 1986.

Footnotes

1. ^ *Jan Groenenberg, Boerderij de Oude Loïne te Wilp, in: Kroniek 1993-1 p 15-19*
2. ^ *Jan Groenenberg, Boerderij de Oude Loïne te Wilp, in: Kroniek 1993-1 p 15-19*

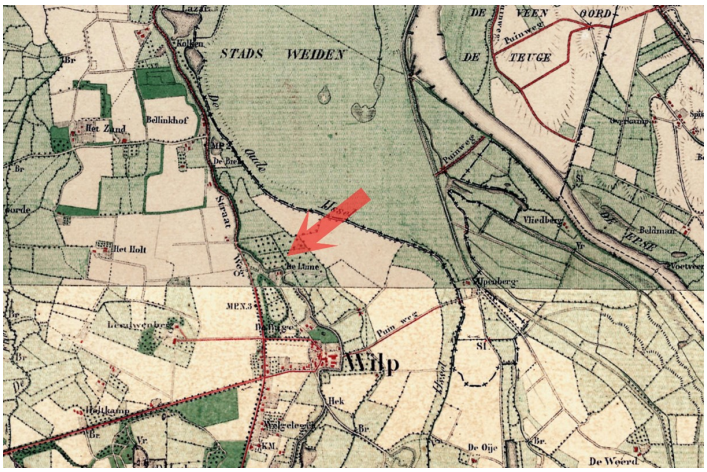

Afbeelding 1 van 3

Uitsnede uit de topografische kaart die de situatie rond het dorp Wilp aan het eind van de 19e eeuw weergeeft. (Kadaster)

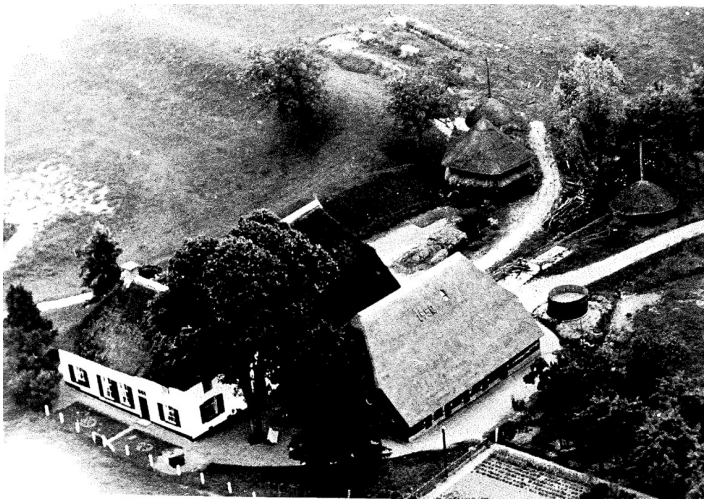

Afbeelding 2 van 3

Luchtfoto uit 1951 van de onderzochte boerderij. Achter op het erf staan drie bergen en rechts van de boerderij is aan de voorzijde nog net een stuk van de moestuin te zien. (Repro gemeente Voorst, origineel collectie R. Kloosterboer)

Afbeelding 3 van 3

Weergave van 'De Luine' op het kadastrale minuutplan van 1832. Achter op het erf staan een berg en een vrijstaande schuur. (Beeldbank RCE)

Bouwtraditie en boerenbedrijfsvoering

De nadruk in het boerenbedrijf lag tot halverwege de 19e eeuw vooral op het gemengd bedrijf, in de loop der tijd verschoof het accent steeds meer richting de veeteelt. Traditioneel waren alle boerderijen in oost-Nederland en het aangrenzende Duitse grondgebied van het hallehuistype. De dragende constructie van alle boerderijen en schuren was opgebouwd met ankerbalkgebinten. *Lees verder...*

agrarische bedrijfsvoering
De ruimtelijke ontwikkeling van boerderijen in het oosten van ons land kan niet los gezien worden van de boeren-bedrijfsvoering in relatie tot het gebruik van het omliggende cultuurlandschap. Traditioneel voeren de boerenbedrijven een gemengd bedrijf. In de vroege middeleeuwen ontstond een heidegericht landbouwsysteem, dat gekenmerkt werd door een intensiever gebruik van de heidevelden en het ontstaan van open akkercomplexen. De eerste open akkercomplexen kenden een weide-braaksysteem. Op delen van de akkers werd afwisselend ook vee geweid. Om de grond niet uit te putten gingen de boeren over op plaggenbemesting. Tot ver in de 18^{e} eeuw was de veehouderij minder sterk ontwikkeld en diende deze hoofdzakelijk voor de productie van stalmest. Verse melk werd alleen voor eigen gebruik geproduceerd en van de overige melkproducten was alleen boter voor langere tijd houdbaar. De stalmest werd in potstallen verzameld waar zich in de loop van het jaar een dikke laag mest opbouwde die gemengd werd met strooisel. Deze natuurlijke meststof verspreidde men over het bouwland dat door dit compostmengsel steeds hoger kwamen te liggen. Vanuit de nederzettingen groeide het akkerareaal aaneen tot een gezamenlijk akkerlandcomplex: een enk. Hoofdzakelijk verbouwde men rogge, afgewisseld met haver, gerst en boekweit. Het heidegericht potstalsysteem kon eeuwenlang stand houden, de omvang van de bedrijfsvoering was daarbij afhankelijk van de hoeveelheid mest die beschikbaar was en de wintrervoorraad veevoer die het land opbracht.

Tot in de 19e eeuw waren de meeste landbouwbedrijven kleinschalig en voor het grootste deel zelfvoorzienend. Dit betekende dat er weinig ruimte was voor specialisatie. Deze behoudende en traditionele aanpak wordt in beschrijvingen vaak gekarakteriseerd als een achterlijke en onrendabele wijze van exploitatie. Rationeel gezien, gaven de boeren op een weldoordachte en op duurzaamheid gerichte wijze vorm aan hun bestaan. Hun handelen was primair gericht op continuïteit en bestaanszekerheid en zeker niet op winstmaximalisatie.

Afbeelding 1 van 1

Foto van een traditioneel boerenerf met de bakstenen achtergevel van een boerderij waarin een ankerbalkgebint is opgenomen.

bouwtraditie van het hallehuis
Traditioneel waren alle boerderijen in oost-Nederland en het aangrenzende Duitse grondgebied van het hallehuistype en dus driebeukig. De dragende constructie van alle boerderijen en schuren was opgebouwd met ankerbalkgebinten. Voorbeelden van dit constructieprincipe kennen we al uit de late 15e eeuw. Ankerbalkgebinten bestaan uit twee stijlen waartussen op ongeveer driekwart van de hoogte een balk, de 'ankerbalk' was bevestigd. De verschillende gebinten waren in de lengterichting van de boerderij met platen aan elkaar verbonden. Alle hoeken tussen stijlen, balken en platen waren verstevigd met respectievelijk korbelen en windschoren. Deze constructie maakte een zeer efficiënt gebruik van de ruimte mogelijk. Zo efficiënt dat dit constructieprincipe, dat aan het eind van de middeleeuwen algemeen gangbaar werd, tot aan de Tweede Wereldoorlog in gebruik zou blijven. Toen werd het maken van de bewerkelijke pen-en-gat verbindingen door de sterk gestegen arbeidskosten te duur.

Onder ‘downloads’ wordt een overzicht gegeven van de samenhang tussen bouwtraditie,bedrijfsvoering, dateringscriteria en de ruimtelijke ontwikkeling van de boerderijbouw in oost-Nederland.

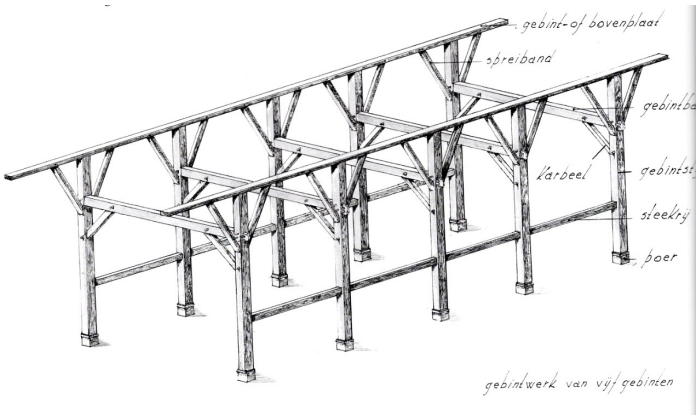

Afbeelding 1 van 3

Schematische weergave van een gebintwerk van een hallehuis (L.A. van Prooije, *De Vakleu en et vak*, Arnhem 1999)

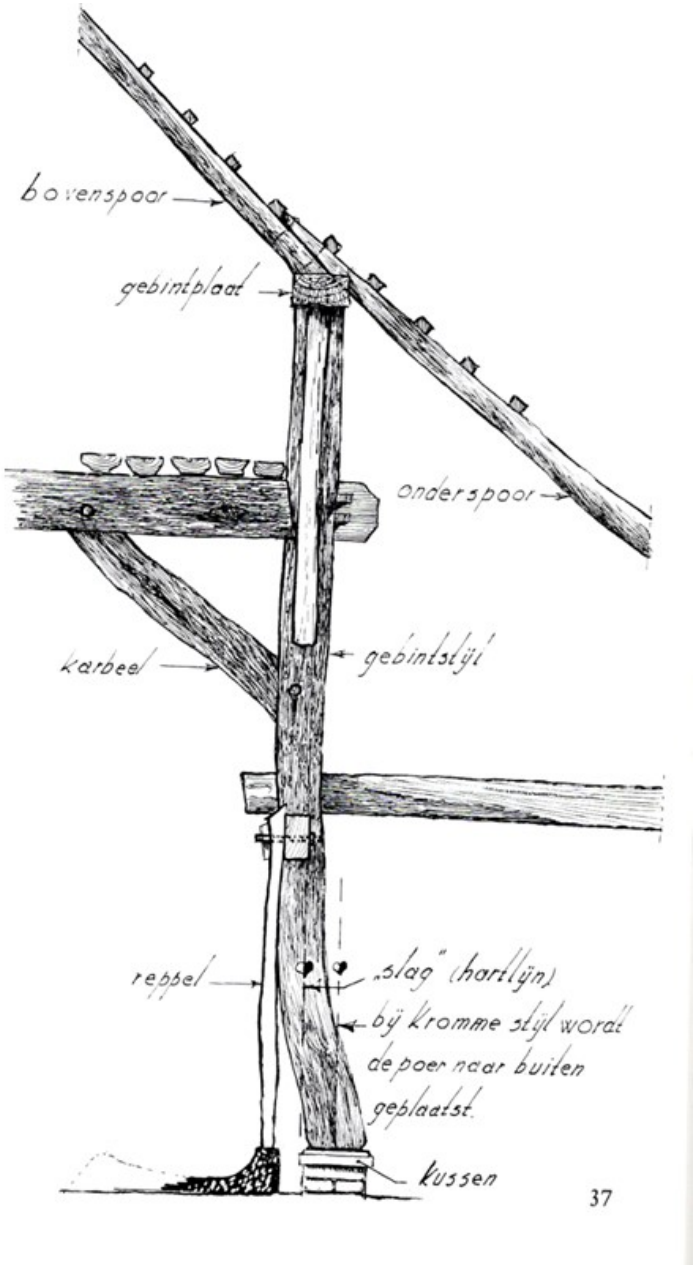

Afbeelding 2 van 3

Gedeelte van het aanzicht van een ankerbalkgebint met de benamingen van de verschillende onderdelen. (L.A. van Prooije, *De Vakleu en et vak*, Arnhem 1999)

Afbeelding 3 van 3

Foto van de voorgevel van boerderij Berghoef uit Dichteren, gemeente Doetinchem. De voorgevel is nog uitgevoerd als vakwerkgevel waarin het eerste gebint is opgenomen.

1673 Nieuwbouw boerderij

De opzet van de huidige boerderij is ontstaan na nieuwbouw in 1673. Waarschijnlijk is de oude boerderij bij de oorlogshandelingen in het rampjaar 1672 of de bezetting daarna zwaar beschadigd of verwoest. De hoofddraagconstructie in het woongedeelte bezit zowel traditionele gebinten als dragende stenen muren die de zoldervloer dragen. Dit had niet alleen gevolgen voor de constructie maar ook voor de indeling. *Lees verder...*

nieuwbouw van de boerderij
Uit het dendrochronologische onderzoek is vast komen te staan dat de gehele gebintenconstructie en de zolderbalklaag van het woongedeelte van de boerderij uit 1673 of kort daarna dateert.[1]
De daksporen van het gebouw worden ondersteund door gebintplaten die verbonden zijn met zeven eiken ankerbalkgebinten. De gebinten zijn van achter naar voren genummerd met gesneden telmerken, die aan de linker zijde gebroken uitgevoerd zijn. In het woongedeelte bleef een deel van de oorspronkelijke eiken daksporen bewaard, in het bedrijfsgedeelte zijn de daksporen niet waarneembaar. Van de gebinten staan nummer 5, 6 en 7 in het huidige woongedeelte, opvallend is dat het laatste gebint niet - zoals meestal gebruikelijk - ter plaatse van de voorgevel staat, maar een stukje daar achter. Aan het ontbreken van bouwsporen van windschoren in de gebintplaat ter plaatse kan afgeleid worden dat een 8e gebint er ook nooit geweest is. Ook opvallend is dat de zoldervloer van het woongedeelte niet alleen rust op de ankerbalken, maar dat tussen de ankerbalken drie zware eiken tussenbalken en een strijkbalk aangebracht zijn. Deze tussenbalken rusten op gemetselde muren. De linker draagmuur staat ter hoogte van de linker gebintstijlen, de rechter draagmuur staat ruim een meter links van de stijlen aan de andere kant.

Bij oudere hallehuizen is het gebruikelijk dat in het woongedeelte de gebintenstructuur de zoldervloer draagt en dat de breedte van de gebinten tevens de breedte is van de heerd. De meestal houten scheidingswanden met de zijbeuken staan dan ter hoogte van de gebintstijlen. Bij de wat jongere boerderijen lopen de gebinten niet meer in het woongedeelte door en rust de zoldervloer op gemetselde muren. De indeling is dan niet langer afhankelijk van de maatvoering van gebintenstructuur.

Footnotes

1. ^ *Van Daalen Dendrochronologie, Wilp - Rijksstraatweg 5, dendrochronologisch onderzoek, projectnr. 21.002, februari 2021.*

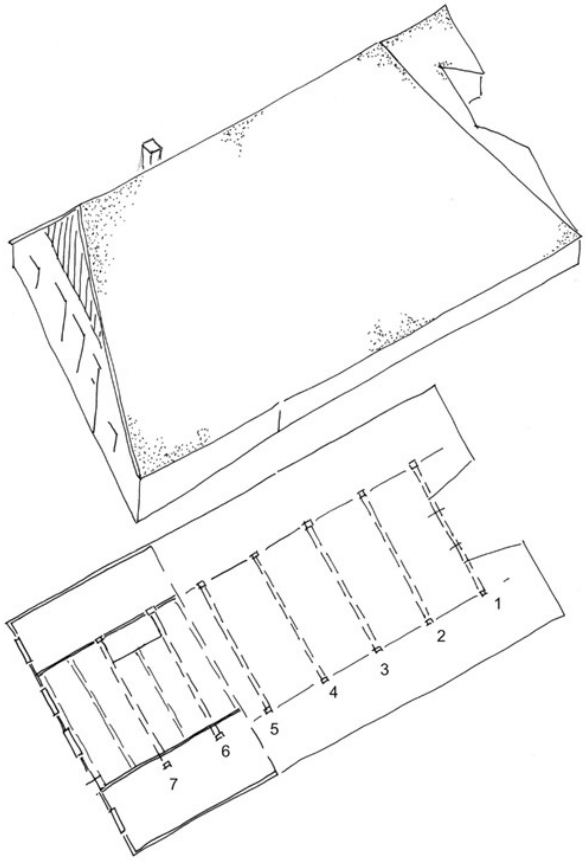

Afbeelding 1 van 5

Schetsmatige weergave van de Oude Loïne kort na de nieuwbouw in 1673. De indeling is alleen op hoofdpunten bekend. De gevels en de (dragende) binnenwanden van het woongedeelte waren in baksteen uitgevoerd.

Afbeelding 2 van 5

Overzicht van de heerd in de richting van de achtergevel. De zolderbalklaag is opgebouwd uit afwisselend de ankerbalken van de gebintenstructuur en zware eiken tussenbalken. Later zijn nog een aantal lichter gedimensioneerde naaldhouten tussenbalken toegevoegd.

Afbeelding 3 van 5

Overzicht van de ankerbalken in het voormalige bedrijfsgedeelte.

Afbeelding 4 van 5

De bovenzijde van de rechter gebintstijlen van de gebinten 5 en 6. Aan de zware pengaten in de ankerbalken en de stijlen is te zien dat de korbelen aan deze zijde oorspronkelijk aan de bovenzijde aangebracht waren.

Afbeelding 5 van 5

Overzicht van de bovenzijde van de gebintstijlen 5 en 6 met links daarvan de rookvang van de grote schouw in de heerd. De eiken daksporen die tot de oorspronkelijke opzet van het gebouw behoren bleven na de latere uitbreiding van het gebouw gewoon staan.

constructie
Bij de Oude Loïne zijn beide constructieve principes gezamenlijk toegepast, maar vanwege de vrij grote gebintbreedte is de rechter draagmuur wat verder naar binnen gezet. Dat betekende dat in de woonvertrekken van de rechter zijbeuk drie gebintstijlen vrij in de ruimte kwamen te staan. Om de praktische hinder hiervan zoveel mogelijk te beperken koos men er voor om de korbelen aan deze zijde niet aan de onderzijde - zoals gebruikelijk - aan te brengen, maar aan de bovenzijde tussen de ankerbalken en de gebintstijlen. Om in de heerd het ontstane beeld zo symmetrisch mogelijk te houden werden de korbelen aan de linker zijde veel kleiner dan gebruikelijk uitgevoerd. Dit lijken voor de hand liggende oplossingen, maar vanuit constructief oogpunt valt hierop wel wat af te dingen.

Bij een zijdelingse belasting van een traditioneel gebint met de korbelen aan de onderzijde komt één van de korbelen onder een trekbelasting en de andere onder een drukbelasting te staan. Omdat de traditionele pen-in-gat verbindingen in principe alleen druk kunnen opnemen, wordt dus wisselend de ene of de andere zijde belast en dat zorgt voor de stabiliteit.
Wanneer het korbeel aan de rechter zijde aan de bovenzijde geplaatst wordt, dan zullen bij belasting van links beide korbelen op trek belast worden met het risico dat de verbindingen kunnen bezwijken en mogelijk instabiliteit tot gevolg. Kennelijk vertrouwde men dat de gemetselde draagmuren en een in baksteen uitgevoerde voorgevel dit probleem wel zouden opvangen.

Verder is het nog de vraag of in 1673 de rechter zijkamer al onderkelderd was. De rechter gebintstijl van gebint nr 7 zou in dat geval op het gewelf rusten, wat constructief gezien een risico is. Ook omdat deze stijl bij een latere verbouwing weggenomen werd is het zeker niet onmogelijk dat deze kelder pas later aangelegd werd.

Afbeelding 1 van 2

De gebinten zijn voorzien van gesneden telmerken. Op de foto het telmerk 6 dat op de stijl zowel aan de zijde van het korbeel als links en rechts naast de windschoren is aangebracht. De windschoren zijn voorzien van hetzelfde nummer.

Afbeelding 2 van 2

Aansluiting van de ankerbalk met de gebintstijl van gebint nr 5 naast de schouwboezem. De hoek is verstijfd met een korbeel dat vrij klein uitgevoerd is.

indeling
Over de indeling van het woongedeelte is verder niet zoveel bekend. Zo is het allereerst onduidelijk op welke plaats de scheiding tussen woon- en bedrijfsgedeelte lag. Mogelijk stond ter hoogte van de achterste tussenbalk een wand, maar zeker is dat niet. Wat verder naar achteren, ter hoogte van gebint nr 6 zou ook kunnen, maar in dat geval wordt de heerd wel vrij groot. De grote schouw, uitgevoerd met een brede hangboezem stond tegen de linker scheidingsmuur tussen gebint 6 en 7. De meest voor de hand liggende plaats voor enkele bedsteden was tegen de scheiding met het bedrijfsgedeelte, maar daar bleef niets van bewaard. Vanuit de heerd waren de zijvertrekken in de zijbeuken toegankelijk, mogelijk waren die nog verder ingedeeld.
Het diepe bedrijfsgedeelte had ook een driebeukige opbouw met stalruimte onder de hilden. De baander was in een zogenaamde onderschoer geplaatst.

Afbeelding 1 van 1

Overzicht van de schouw in de heerd. Bij de aansluiting op de balklaag is te zien dat de schouw oorspronkelijk een stuk breder was en precies tussen de gebinten 5 en 6 paste.

rampjaar
Lakenkoopman Jacob ten Nuyl uit de Bergstraat in Deventer was in 1670 eigenaar geworden van de Oude Loïne. Als in het voorjaar van 1672 oorlog met Frankrijk uitbreekt wordt kort daarna de IJsselstreek ingenomen door Franse en Munsterse troepen die de steden bezetten en het platteland plunderen en leegroven. Hoewel directe historische bronnen ontbreken, is het erg verleidelijk de herbouw van de Oude Loïne in 1673 te verbinden met de krijgshandelingen een jaar eerder, waarbij de boerderij mogelijk ernstig beschadigd werd of geheel verloren ging. Hoewel het economisch zeer slechte tijden waren, zag Ten Nuyl kennelijk toch kans om zijn bezit snel weer op te bouwen.

Franse veldtocht
1672 staat in de Nederlandse geschiedenis bekend als het rampjaar. Samen met de Engelsen smeedde de Franse koning Lodewijk XIV plannen om de machtige Republiek te reduceren tot een tweederangs mogendheid. In het westen zouden de verenigde vloten van Frankrijk en Engeland de Hollandse vloot overrompelen en het Franse leger zou over land aanvallen.
Het doel was om een groot deel van de Republiek aan Frankrijk toe te voegen. Vooral uit logistiek oogpunt werd samengewerkt met de bisschop van Munster, Bernard van Galen (Bommen Berend) en de Keurvorst van Keulen, Maximiliaan Hendrik van Beieren.

In april 1672 verklaarde Lodewijk de Republiek de oorlog. De Zonnekoning trok persoonlijk op met zijn 120.000 man sterke leger dat onder bevel stond van Maarschalk Turenne en de Prins van Condé. Via het grondgebied van Keulen rukte hij op langs de Rijn. Hij trok om de Zuidelijke Nederlanden heen, omdat die nog steeds in Spaanse handen waren.
De Franse opmars was snel. Na de verovering op 7 juni van Emmerik ging een deel van het Franse leger noordwaarts en trok de Achterhoek in. De hoofdmacht onder bevel van Koning Lodewijk volgde de rechter Rijnoever en stak op 12 juni de rivier bij Lobith over. De IJssellinie was tegen deze overmacht niet te verdedigen en met achterlating van kleine garnizoenen in de verschillende steden trok het Staatse leger zich in Utrecht terug. Op 21 juni viel Doesburg en twee dagen later gaf Zutphen zich over. Deventer werd op 20 juni aangevallen door de Munsterse troepen van Bernard van Galen. De stad gaf zich een dag later over. Ook Zwolle en Kampen capituleerden snel. Gelderland en Utrecht werden volledig bezet. De noordelijke Veluwe werd door de troepen van de bisschop van Munster ingenomen. De Fransen konden in het westen op het nippertje worden tegengehouden door de ‘Hollandse waterlinie’ op de grens van het gewest Holland.

In de bezette gebieden kregen burgers en ingezetenen te maken met hoge belastingen in geld en natura, afpersingen en afkoopsommen voor roof en plundering en de verplichting tot inkwartiering en betaling van krijgsvolk. De boeren waren zo mogelijk nog zwaarder getroffen dan stedelingen; akkers waren vertrapt, boerderijen leeggeroofd en de veestapel vernietigd.
In de loop van 1672 keerden de krijgskansen. De Ruyter won een aantal zeeslagen van de Engelsen en Bommen Berend verloor terrein in Groningen en Drente. Met hulp van Spaanse troepen werd in oktober 1673 Bonn weer op de Fransen veroverd waarmee het bezettingsleger hun belangrijkste bevoorradingspunt verloor. Noodgedwongen moesten de Fransen zich terugtrekken, maar wel vaak tegen betaling van grote sommen geld.

Afbeelding 1 van 1

Adam Frans van der Meulen, Lodewijk XIV trekt op 12 juni 1672 over de Rijn bij Lobith. (Rijksmuseum Amsterdam)

1853-1900 Uitbreiding woongedeelte en nieuwbouw schuur

In 1853 komt de Loïne in handen van Adriaan Kloosterboer die met zijn gezin op de boerderij gaat wonen. Kort daarna wordt het woongedeelte van de boerderij ingrijpend vernieuwd, waarbij het linker deel van het voorhuis wordt uitgebreid en de huidige indeling van de gevels tot stand komt. Hiermee krijgt de boerderij de vorm van een krukhuis. In 1854 verrijst naast de boerderij een vrijstaande doorrijschuur.
Lees verder...

uitbreiding linkerzijde woongedeelte
In 1853 kwam boerderij de Loïne via een veiling in handen van Adriaan Kloosterboer (1813-1889) en zijn vrouw Anna Nieuwenhuis (1812-1882). Vlak na de aankoop hebben zij de boerderij verbouwd. Het woongedeelte werd met (grotendeels) behoud van de bestaande gebintconstructie en moerbalken vernieuwd en aan de linkerzijde uitgebreid. Hiermee kreeg de hallehuisboerderij de vorm van een krukhuis. Deze verandering van de bebouwingscontour is door het Kadaster vastgelegd op een kadastrale hulpkaart uit 1857. Over het woongedeelte werd links een dwarskap geplaatst, bestaande uit rondhouten daksporen. De eiken daksporen van het voormalige doorlopende zadeldak zijn altijd blijven staan.

vernieuwing gevels woongedeelte
Waarschijnlijk zijn de gevels van het woongedeelte bij de verbouwing omstreeks 1853 rondom integraal vernieuwd. Omdat het merendeel van het metselwerk van de voorgevel en linker zijgevel echter schuil gaat achter een pleisterlaag, kan niet uitgesloten worden dat oudere delen bewaard bleven. De huidige indeling van de voorgevel dateert nog grotendeels uit het midden van de negentiende eeuw, met twee zesruits schuifvensters ter plaatse van de heerd, rechts daarvan de voordeur en negenruits houten schuifvensters ter plaatse van de linker- en rechter zijkamer. Centraal was op zolderniveau een luikopening in de voorgevel opgenomen.
In beide zijgevels werd aan de voorzijde, ter plaatse van de linker- en rechter zijkamer, een (tweede) negenruits schuifvenster geplaatst.

De indeling van de rechter zijgevel is verder later gewijzigd na een verhoging omstreeks 1900. Kort na 1853 was deze gevel nog een stuk lager. Om meer stahoogte te verkrijgen in de vertrekken aan de rechterkant van het woongedeelte was het bestaande zadeldak van de hallehuisboerderij aan deze zijde slechts een stukje opgetild. De oude daklijn is nog zichtbaar in het bewaard gebleven deel van de scheidingsmuur tussen woon- en bedrijfsgedeelte ter plaatse van de voormalige geut.

Mogelijk dateert de zij-entree in de linker zijgevel nog wel uit omstreeks 1853. De opgeklampte deur met bossingpanelen en het kozijnprofiel komt overeen met de vormgeving van de voordeur. Daarnaast en om de hoek in de achtergevel van het woongedeelte bevindt zich een houten venster met draairamen met een roedeverdeling. Deze twee vensters zijn gezien het venstertype en de afwijkende kozijnprofilering vermoedelijk later geplaatst of vernieuwd.

Afbeelding 1 van 7

Foto uit 1956 van de familie Kloosterboer voor de voorgevel van de boerderij. Omstreeks 1853 werden de gevels van het woongedeelte vernieuwd en kwam grotendeels de huidige indeling van de voorgevel en linker zijgevel tot stand. Het is onbekend of de gevels oorspronkelijk reeds gepleisterd waren, of dat dit later is gebeurd na bijvoorbeeld de verhoging van de rechterzijde van het woongedeelte (Repro gemeente Voorst, origineel collectie familie Kloosterboer).

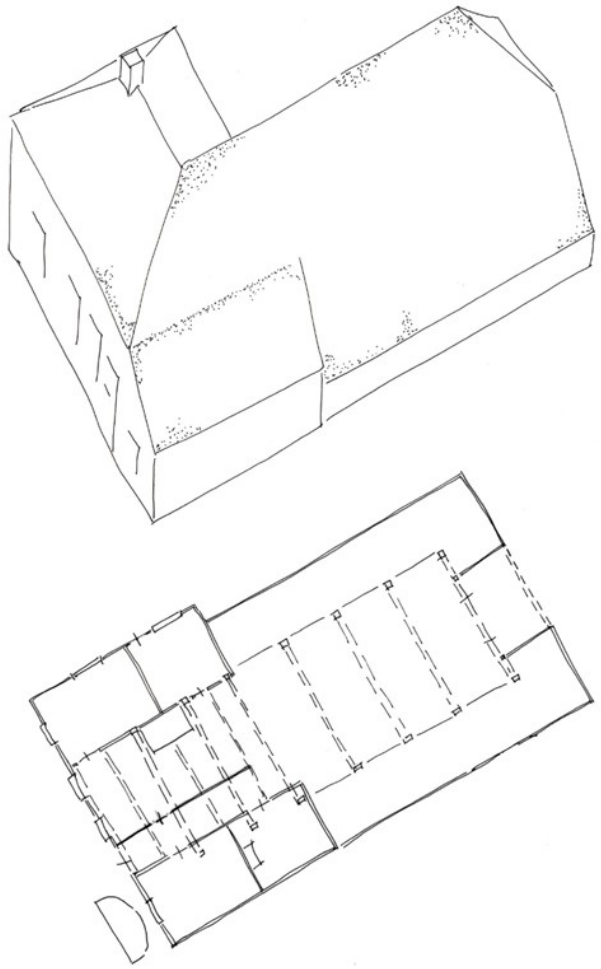

Afbeelding 2 van 7

Schetsmatige weergave van de boerderij na de verbouwing van 1853.

Afbeelding 3 van 7

Huidig detail van de voorgevel, met twee schuifvensters ter hoogte van de heerd en daarboven een luikopening op zolder. Reeds in 1853 werd achter de voordeur in het woongedeelte een gang gerealiseerd.

Afbeelding 4 van 7

Ongedateerde foto van de linker zijgevel van de boerderij, waarschijnlijk kort na de Tweede Wereldoorlog genomen. Aan de linkerkant was waarschijnlijk al vroeg, mogelijk al in 1853, een aparte woning ingericht (gemeente Voorst).

Afbeelding 5 van 7

Huidig overzicht van de linker zijgevel van het woongedeelte.

Afbeelding 6 van 7

Over het vernieuwde woongedeelte werd rond 1853 een dwarskap aangebracht in de vorm van een rondhouten sporenkap. De oude gebintconstructie (inclusief gebintplaten) en de eiken daksporen van het zadeldak van het hallehuis bleven grotendeels bewaard.

Afbeelding 7 van 7

De rechter kant van het woongedeelte was na de verbouwing rond 1853 nog niet zo hoog opgetrokken als de linkerzijde. Hier was het bestaande zadeldak van het hallehuis slechts een stukje opgetild voor meer stahoogte in de rechter zijkamer en de achtergelegen geut. In het bewaard gebleven deel van de scheidingswand tussen woon- en bedrijfsgedeelte is nog de oude daklijn van dit niveau waar te nemen (turquoise gemarkeerd).

indeling
Vanwege diverse latere verbouwingen is het lastig om de indeling van het woongedeelte omstreeks 1853 tot in detail te reconstrueren. De traditionele driebeukige opzet bleef intact, met centraal de heerd en zijkamers aan weerszijden. De hangboezem van de schouw in de heerd is later vernieuwd en versmald, maar de betegelde achterwand dateert nog wel uit de tweede helft van de negentiende eeuw.
De voordeur gaf toegang tot een gang die de heerd en de rechter zijkamer ontsloot en geheel doorliep tot het bedrijfsgedeelte. Het is echter onduidelijk waar destijds ter plaatse van de gang de grens tussen het woon- en bedrijfsgedeelte lag. Zeer waarschijnlijk bevond zich achter de rechter zijkamer de geut, met toegang tot de (melk)kelder. Het is onduidelijk of het hier om een oudere kelder gaat. Deze kan ook nog in 1853 zijn aangelegd, waarna de gebintstijl van het laatste gebint is verwijderd. Ook achter de linker zijkamer zal in deze tijd reeds een woon- of slaapvertrek gesitueerd zijn. Mogelijk was de tussengelegen ruimte achter de heerd echter nog onderdeel van het bedrijfsgedeelte, met eventueel één of meerdere op de deel uitbouwde bedsteden die vanuit de heerd toegankelijk waren. Het woongedeelte had zo bezien een u-vormige plattegrond. De op de bestaande situatie van 1976 weergegeven indeling achter de heerd, met een dwarsgang, bijkeuken, badkamer en pompruimte, betreft in dat geval een latere uitbreiding van het woongedeelte naar achteren toe.

Er vanuit gaande dat de deur in de linker zijgevel uit omstreeks 1853 dateert, was mogelijk reeds in het midden van de negentiende eeuw al sprake van een aparte woning aan de linkerzijde (bewoond door inwonende familie). De plattegrond uit 1976 toont aan deze kant twee vertrekken met kasten of bedsteden, van elkaar gescheiden door een kleine hal. In de hal leidde een steektrap naar een op zolder ingetimmerd slaapvertrek.

Afbeelding 1 van 4

Huidig overzicht van de schouw in de heerd. De hangboezem is waarschijnlijk rond 1900 gemoderniseerd en versmald. De wandtegels behoren nog een oudere opzet uit de negentiende eeuw, aangezien ze over een breder vlak zijn aangebracht.

Afbeelding 2 van 4

Detail van de ceramische wandtegeltjes op de achterwand van de schouw in de heerd. De tegels zijn paars beschilderd en voorzien van 'oud-Hollandse' voorstellingen. Dergelijke wandtegeltjes zijn gedurende de negentiende eeuw in agrarische context veelvuldig toegepast.

Afbeelding 3 van 4

De indeling met een centrale heerd, daarnaast een gang en twee zijkamers met hierachter een extra vertrek is omstreeks 1853 ontstaan. De deuromlijstingen dateren van een modernisering omstreeks 1900. In die periode werd ook een trap in de gang geplaatst, waarvan in de huidige situatie alleen nog de raveling zichtbaar is. Van beide gangmuren zijn in 1980 delen vernieuwd in moderne kalkzandsteen.

Afbeelding 4 van 4

Achter de rechter zijkamer bevond zich een geut annex spoelkeuken. Het vuile spoelwater kon via een afvoer en een goot langs de rechter zijgevel afgevoerd worden.

achtergevel en zijgevels bedrijfsgedeelte
In de tweede helft van de negentiende eeuw, mogelijk eveneens omstreeks 1853, werd de achtergevel van het bedrijfsgedeelte vernieuwd. Hoewel de gevel tot op ruim voldoende hoogte was opgetrokken om de baander in het gevelvlak te plaatsen, hield men vast aan het principe van een onderschoer met teruggelegen deeldeuren. In gebint I zijn de pengaten nog zichtbaar van de kozijnstijlen van de verdwenen baander. Aan de deelzijde is in het midden tegen de ankerbalk een ijzeren beugel bevestigd. Hierin kon een zogenaamde 'middeler' (uitneembare middenstijl) geschoven worden.[1]
De gevel werd uitgevoerd met vlechtingen en symmetrisch ingedeeld met centraal de onderschoer onder een brede korfboog, oorspronkelijk geflankeerd door gietijzeren stalvensters en houten staldeuren. Deze indeling is zichtbaar op foto’s uit de eerste en tweede helft van de vorige eeuw.

Tegelijk met het vernieuwen van de achtergevel moeten de beide bestaande stenen zijgevels van het bedrijfsgedeelte verhoogd zijn. De daklijn met vlechtingen van de achtergevel sluit namelijk aan op het huidige niveau de zijgevels.

Footnotes

1. ^ *L.A. van Prooije, De vakleu en et vak. Boerderijbouw in Oost-Gelderland vanaf de eeuwwisseling tot ca. 1940. Vaktermen en werkwijze, Arnhem 1999, p. 83-84.*

Afbeelding 1 van 3

Foto uit 1936 van de achterzijde van de boerderij en de naastgelegen doorrijschuur. De achtergevel van het bedrijfsgedeelte van de boerderij is vermoedelijk ook bij de verbouwing van ca. 1853 vernieuwd (Repro gemeente Voorst, origineel collectie familie Kloosterboer).

Afbeelding 2 van 3

Op de achterste ankerbalk in het bedrijfsgedeelte zijn, ter hoogte van de onderschoer, links en rechts de pengaten zichtbaar van deurstijlen van de voormalige baander (binnen turquoise kader). In het midden is een ijzeren beugel aangebracht waarin een middenstijl geschoven kon worden.

Afbeelding 3 van 3

Tegelijk met het vernieuwen van de achtergevel zijn de bestaande zijgevels van de boerderij verhoogd. Ter hoogte van de turquoise lijn verspringt het metselverband een stukje.

doorrijschuur
Het echtpaar Adriaan Kloosterboer (1813-1889) en Anna Nieuwenhuis (1812-1882) laten een jaar na de aankoop van de Loïne een oude schuur op het erf slopen en bouwen direct ten westen van de boerderij een nieuwe doorrijschuur. Het jaartal 1854 en hun initialen AKB en ANH zijn opgenomen in de sluitstenen van de korfbogen boven de baander in de eindgevels.

De schuur is gebouwd op een rechthoekige plattegrond en heeft een met riet gedekt zadeldak met wolfeinden. Het exterieur is nog grotendeels oorspronkelijk. De bakstenen gevels zijn gemetseld in kruisverband. De eindgevels werden uitgevoerd met vlechtingen en ingedeeld met centraal de baander, geflankeerd door ronde gietijzeren vensters. De zuidgevel werd voorzien van twee staldeuren onder korfbogen, in de noordgevel was naast de baander alleen links een deur naar een aparte ruimte in de schuur opgenomen. Hier bevond zich waarschijnlijk een stookplaats met een ketel waar onder meer varkensvoer klaargemaakt kon worden. De stallen bevonden zich voornamelijk langs de westgevel, hierin zijn vier houten mestluiken onder segmentbogen opgenomen en een enkele staldeur.
Ook de hoofddraagconstructie dateert nog uit 1854. Het rieten dak wordt gedragen door een rondhouten sporenkap die ondersteund wordt door vier eiken ankerbalkgebinten. De gebinten zijn individueel (‘zigzaggend’) genummerd met gehakte telmerken I t/m VIII. Ook de klinkervloer dateert waarschijnlijk nog uit de bouwtijd.

Afbeelding 1 van 6

De doorrijschuur naast de boerderij is in 1854 gebouwd in opdracht van Adriaan Kloosterboer en zijn vrouw Anna Nieuwenhuis. Hun initialen en het jaartal zijn aangebracht in twee sluitstenen in de kopgevels.

Afbeelding 2 van 6

Detail van de sluitsteen met de datering '1854 8/16' in de korfboog boven de baander van de zuidgevel.

Afbeelding 3 van 6

De rechter zijgevel bevat nog de oorspronkelijke houten mestluiken, afgehangen met duimgehengen. Na de Tweede Wereldoorlog zijn daartussen stalvensters van schokbeton met ventilatiespleten aangebracht.

Afbeelding 4 van 6

Overzicht van het interieur van de doorrijschuur in noordelijke richting. Het rieten dak wordt gedragen door een rondhouten sporenkap die ondersteund wordt door eiken ankerbalkgebinten.

Afbeelding 5 van 6

In de noordoosthoek van de schuur bevindt zich een ruimte die afgesloten kan worden met een opgeklampte houten deur in een fors houten kozijn. De ruimte lijkt later vergroot te zijn, maar behoort grotendeels tot de oorspronkelijke opzet.

Afbeelding 6 van 6

Interieur van de ruimte in de noordoosthoek van de schuur. Deze ruimte deed waarschijnlijk dienst als inpandig 'bakhuis'. Een bakoven werd in de tweede helft van de negentiende eeuw vaak gebruikt om varkensvoer te bereiden. Hiervoor werden in een grote kookpot allerlei afvalproducten van het boerenbedrijf gekookt en vermalen.

1900-1940 Transformatie van krukhuis tot T-huis

Omstreeks 1900 vindt de verhoging van het woongedeelte aan de rechterzijde plaats. De vertrekken aan deze kant worden vergroot en op zolder ontstaat ruimte voor twee slaapkamers. In deze periode moderniseert men tevens de stalrinchting met grupstallen. *Lees verder...*

verhoging rechterzijde woongedeelte
Omstreeks 1900 is het rechter deel van het woongedeelte van de boerderij verhoogd en verbouwd. Door het hoger optrekken van de gevels aan deze zijde transformeerde de Loïne van een krukhuis- in een T-huis-boerderij. De nieuw ontstane ruimte rechts op zolder werd benut voor het maken van twee slaapkamers. Het is aannemelijk dat de onderzijde van de gebintstijlen van de ankerbalkgebinten aan de rechterkant bij deze verbouwing zijn afgezaagd (het voorste gebint werd waarschijnlijk al eerder geheel verwijderd). De ankerbalken werden sindsdien enkel nog ondersteund door de rechter gangmuur.

De rechter zijkamer veranderde zo in een volwaardig woonvertrek, met een eigen schouw tegen de scheidingswand met de achtergelegen geut. Opvallend is dat op de bestaande situatie van 1976 zowel de rechter zijkamer als de heerd als 'woonkamer' staat weergegeven. Waar de scheiding tussen de twee 'woningen' in het woongedeelte van de boerderij aanvankelijk links van de heerd lag, draaide deze situatie om na de verbouwing en verhoging van het rechter deel en kwam de scheiding rechts van de heerd te liggen.

De nieuwe slaapkamer rechts aan de voorzijde was bereikbaar via een nieuwe vaste trap in de gang en ontving daglicht via twee stolpvensters die in het verhoogde deel van de voorgevel en rechter zijgevel waren opgenomen. De andere (kleinere) slaapkamer boven de geut was toegankelijk via de zolder en zal door een inwonende knecht zijn gebruikt. Zowel de gerealiseerde slaapkamers als de trap in de gang zijn bij een latere verbouwing in 1980 reeds verdwenen c.q. vernieuwd.

Mogelijk vormde het huwelijk van Evert Kloosterboer (1880-1967) met Gerritje Hissink (1880-1946) in 1909 aanleiding voor de behoefte aan extra slaapkamers en het veranderen en verruimen van de indeling van het woongedeelte. In dat jaar werd tevens hun eerste kind op de boerderij geboren. Het gezin zal in ieder geval samen met grootouders Harmen Kloosterboer (1849-1922) en Everdina Kroon (1853-1946) op de boerderij gewoond hebben. Evert nam het boerenbedrijf over na de dood van zijn vader in 1922.

Tegelijk met de verhoging zal het interieur aan de rechterzijde, maar wellicht ook in de rest van het woongedeelte aan het eind van de negentiende- of in het begin van de twintigste eeuw gemoderniseerd zijn. Hiervan bleef in de huidige situatie vrijwel niets bewaard. In de geut resteert nog een klein fragment van de wandafwerking en verder dateren de deurkozijnen in de gang en de vloer in de heerd vermoedelijk nog uit deze periode. Het betreft een gecementeerde vloer met schijnvoegen die is afgewerkt met zogenaamd dodekop.

Afbeelding 1 van 7

Foto uit 1967 van het woongedeelte vanuit het westen. Het rechter deel van het woongedeelte is omstreeks 1900 verhoogd en voorzien van een dwarskap, waardoor de boerderij de vorm van een T-huis kreeg. In de voorgevel en rechter zijgevel werden in het verhoogde deel vensters geplaatst voor daglicht in de achtergelegen slaapkamers (RCE beeldbank).

Afbeelding 2 van 7

Huidig overzicht van de grotendeels uitgebroken rechter zijkamer in de richting van de gang. Vermoedelijk werd in deze periode de onderzijde van de gebintstijlen aan deze zijde van het woongedeelte afgezaagd. In de gangmuur zijn de balkgaten van de zoldervloer zichtbaar, waarvan nog een enkele houten balk resteert. De balklaag werd in 1980 deels aangepast/vernieuwd ten behoeve van nieuwe (en inmiddels weer uitgebroken) slaapkamers op zolder.

Afbeelding 3 van 7

Tegen de scheidingswand tussen de rechter zijkamer en de achtergelegen geut was voorheen een schouw geplaatst. De zijkant van deze schouw tekent zich nog af in de gangmuur.

Afbeelding 4 van 7

In de voormalige geut achter de rechter zijkamer is in de zuidwesthoek slechts een klein fragment van de historische wandafwerking bewaard gebleven.

Afbeelding 5 van 7

De vloer van de heerd is afgewerkt met een gecementeerde dekvloer in dodekop met schijnvoegen. Dergelijke vloeren worden vaak aangetroffen in een late negentiende-eeuwse context.

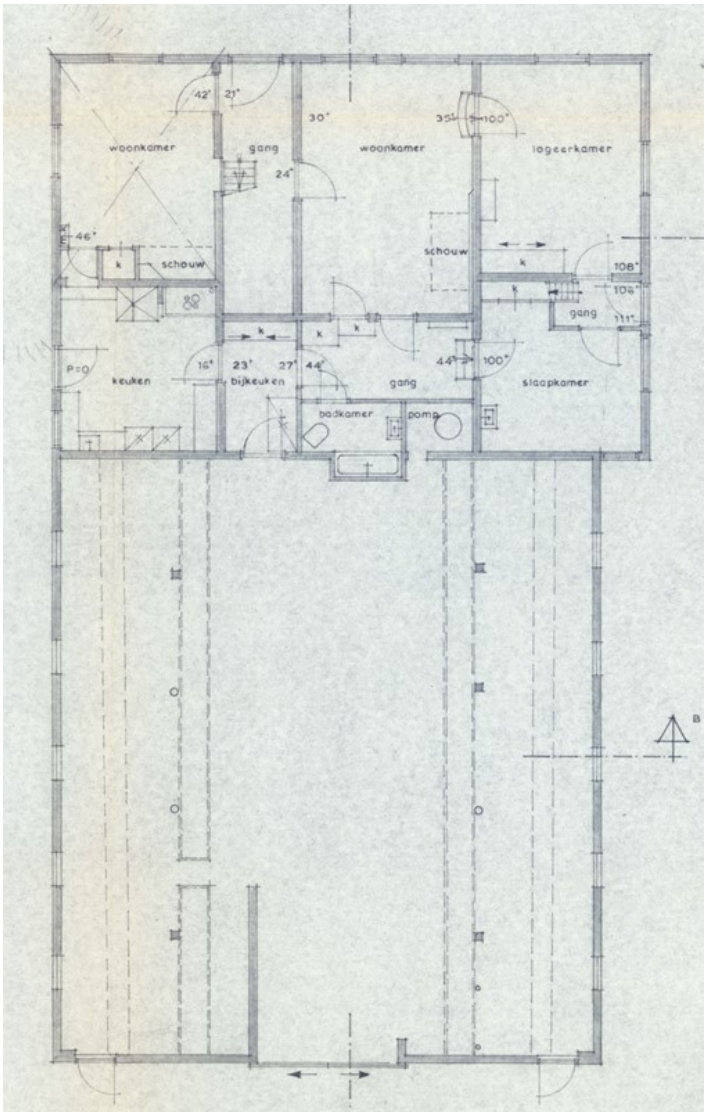

Afbeelding 6 van 7

Bestaande plattegrond van de begane grond van de boerderij uit 1976 (Gemeente Voorst).

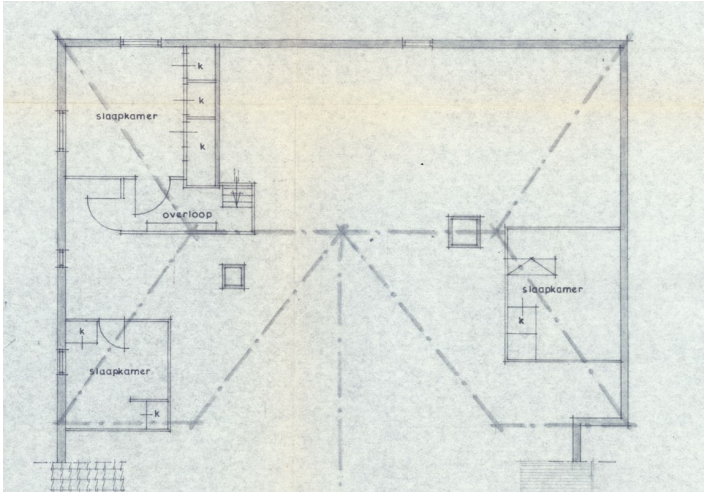

Afbeelding 7 van 7

Bestaande plattegrond van de zolderverdieping uit 1976 (Gemeente Voorst).

modernisering stalinrichting
Vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw ging de veehouderij in de IJsselstreek de boventoon voeren en werden koeien niet langer hoofdzakelijk gehouden om de akkers te kunnen bemesten. Dit proces werd versterkt na 1878, toen de graanprijzen in Europa kelderden als gevolg van de import van goedkoop graan. Omdat de vraag naar vlees en zuivelproducten van de groeiende bevolking toenam, werd het voor boeren steeds aantrekkelijker om goedkoop graan te voeren aan het vee en het vlees en de melk daarvan voor een goede prijs te verkopen. ‘Bijna de geheele opbrengst van akker en weide wordt vervoederd’, rapporteerde men in 1886 in het nabijgelegen Nijbroek aan de Landbouwcommissie.[1]

Tegelijkertijd begon door wetenschappelijk onderzoek het besef door te dringen dat de efficiëntie en de hygiène op boerderijen te wensen overliet. Het gebruik van de potstallen, waarbij het vee voortdurend in de eigen mest stond, kwam de kwaliteit en de opbrengst van de zuivelproducten niet ten goede. Vanaf het einde van de negentiende eeuw werden de potstallen dan ook overal vervangen door grupstallen, bestaande uit een vaste standplaats met daarachter een mestgoot (de grup).

Dit proces heeft zich ook op boerderij de Loïne voltrokken, waarschijnlijk omstreeks 1900. Achter de grup liep een pad waarlangs de mest kon worden afgevoerd door staldeuren in de achtergevel. Deze deuren en het omliggende metselwerk op de hoeken van de achtergevel zijn in deze periode vernieuwd, mogelijk in combinatie met het heel iets verhogen van de beide zijgevels van het bedrijfsgedeelte. De zijgevels waren zoals reeds vermeld al eerder substantieel verhoogd.

Aangezien vergelijkbare sporen in het metselwerk van de eindgevels van de schuur zichtbaar zijn, heeft men waarschijnlijk ook hier op dezelfde wijze de stalinrichting gemoderniseerd.
Tegen het einde van de jaren ’30 van de twintigste eeuw werd ter afsluiting van de onderschoer van de boerderij tegen de achtergevel een rail bevestigd waaraan brede schuifdeuren werden afgehangen.

Footnotes

1. ^ *J. Bieleman, Boeren in Nederland. Geschiedenis van de landbouw 1500-2000, Wageningen 2008, p. 359.*

Volgens overlevering werden kort na 1936 ter afsluiting van de onderschoer tegen de achtergevel nieuwe schuifdeuren geplaatst. Deze zijn later weer verwijderd. Foto van de achterzijde uit de tweede helft van de twintigste eeuw (gemeente Voorst).

1940-1960 Tweede Wereldoorlog en bevrijding

Tegen het eind van de Tweede Wereldoorlog zijn op de boerderij Duitse soldaten ingekwartierd. Wanneer Canadese troepen in april 1945 in het kader van operatie 'Cannonshot' bij Gorssel de IJssel oversteken, leidt dit tot hevige gevechten op de westoever in de omgeving van Wilp. De Loïne komt in de vuurlinie te liggen en raakt zwaar beschadigd. Kogelgaten in de gevels getuigen nog van het oorlogsgeweld. *Lees verder...*

Tweede Wereldoorlog en operatie 'Cannonshot'
Na het mislukken van operatie Market Garden in september 1944 was de geallieerde opmars in Nederland stil komen te liggen. Op 8 februari werd een nieuw geallieerd offensief gestart om door de Duitse linies heen te breken. Begin april 1945 hadden Canadese troepen vanuit de Achterhoek de oostelijke IJsseloever tot en met Deventer op de Duitse bezetter veroverd. De volgende stap was het oversteken van de IJssel bij Gorssel en Wilp, ook wel operatie 'Cannonshot' genoemd. De Canadezen realiseerden hier met een pontonbrug een bruggenhoofd, waarna een compagnie over de dijk oprukte richting Wilp. Hier stuitten Canadese soldaten op hevige tegenstand van Duitse troepen die hen vanuit huizen onder vuur namen.[1] Ook op boerderij de Loïne waren tegen het einde van de Tweede Wereldoorlog Duitse soldaten ingekwartierd, vanaf 7 september 1944 tot vlak voor de bevrijding van Wilp op 12 april 1945. De boerderij raakte bij gevechten beschadigd, volgens overlevering was de Loïne getroffen door meer dan 300 granaat- en kogelgaten. Daarnaast had ook de veestapel flink te lijden gehad onder de oorlogshandelingen; een paard was zwaar gewond en vier melkkoeien, zes pinken en een paard waren gedood. Het uiteindelijk slagen van operatie 'Cannonshot' betekende niet alleen het begin van de bevrijding van de gemeente Voorst, maar ook van de Veluwe en Noord-Nederland.
Bij gebrek aan bronmateriaal is onduidelijk wat de exacte omvang van de oorlogsschade is geweest. Met name in de zuidgevel van de schuur zijn meerdere sporen van kogelinslagen (en het herstel daarvan) zichtbaar.
Boerderij de Loïne werd in de tweede helft van de twintigste eeuw (tot 1986) bewoond door het gezin van Rudolph Kloosterboer (1916-1993), zijn ouders en zijn zus Everdina Kloosterboer (1909-1995). Rudolph trouwde in 1949 met Johanna Henriëtte Heezen (1913-1997).

Footnotes

1. ^ *https://www.battlefieldtours.nu/informatie/operation-cannonshot/.*

Afbeelding 1 van 3

Canadese soldaten bereiken de westelijke IJsseloever. Bij de oversteek werd gebruik gemaakt van Buffalo amfibivoertuigen (https://liberationroute.nl/the-netherlands/stories/o/operation-cannonshot).

Afbeelding 2 van 3

Canadese voertuigen steken via een noodschipbrug de IJssel over in de richting van Wilp (https://liberationroute.nl/the-netherlands/stories/o/operation-cannonshot).

Afbeelding 3 van 3

Boerderij de Loïne kwam bij operatie Cannonshot in de vuurlinie te liggen. De overgestoken Canadezen ondervonden tegenstand van Duitse soldaten die deels ingekwartierd waren in boerderijen. De zuidgevel van de doorrijschuur bevat nog veel sporen van kogelinslagen die herinneren aan het oorlogsgeweld kort voor de bevrijding.

modernisering bedrijfsgedeelte en schuur
Vrij kort na de Tweede Wereldoorlog werden in de bestaande gevels van zowel de boerderij als de schuur ter plaatse van de stallen nieuwe stalvensters van schokbeton geplaatst. Op een foto uit 1967 zijn de betonnen stalvensters in de westelijke zijgevel van de schuur reeds zichtbaar. Tevens is op de foto in het rieten dak van de schuur het jaartal ‘1950’ waar te nemen, het jaar waarin de rietdekking was vernieuwd.

Verder zijn op enig moment in de tweede helft van de twintigste eeuw, in ieder geval vóór 1976, meerdere gebintstijlen in het bedrijfsgedeelte afgezaagd en vervangen door stalen kolommen. Daarnaast zijn de hilden vernieuwd en bleef in de rechter zijbeuk een betonnen voergang bewaard.

Afbeelding 1 van 2

Foto uit 1967 van de boerderij en de schuur vanuit het westen. De schuur is inmiddels voorzien van betonnen stalvensters (RCE beeldbank).

Afbeelding 2 van 2

Voor 1976 werden in het bedrijfsgedeelte van de boerderij meerdere gebintstijlen vervangen door stalen kolommen, met name aan de rechterzijde. Hier bleef tevens een betonnen voergang bewaard.

1980 Latere veranderingen

In 1980 vindt opnieuw een ingrijpende verbouwing en verandering van de indeling van het woongedeelte van de boerderij plaats. Ook het bedrijfsgedeelte wordt gemoderniseerd. Hier wordt de onderschoer afgesloten met een glaspui, vervangen stalen kolommen enkele afgezaagde gebintstijlen en wordt op de deel een nieuwe vloer en een systeemplafond aangebracht. *Lees verder...*

verbouwing van het woongedeelte
Op 18 maart 1980 wordt aan de familie Kloosterman vergunning verleend voor het verbouwen van het woongedeelte van boerderij de Loïne. Het verbouwingsplan werd gemaakt door Kees van der Wiel b.i. uit Arnhem. Op hoofdlijnen bestond het plan uit het vernieuwen van de indeling aan de rechterzijde van het woongedeelte en van de ruimtes achter de heerd en uit het realiseren van nieuwe slaapkamers op zolder.
De gevelindeling van de rechter zijgevel werd aangepast, met centraal een nieuwe entree. Tussen de rechter zijkamer en de voormalige (achtergelegen) geut kwam een hal en een nieuwe vaste zoldertrap tot stand. De bestaande zoldertrap voor in de gang werd verwijderd. Achter in de gang realiseerde men een nieuwe badkamer die vanuit de voormalige geut toegankelijk was. Om plaats te maken voor deze nieuwe indeling werd de scheidingsmuur tussen het woon- en bedrijfsgedeelte grotendeels uitgebroken en een stukje naar achteren opnieuw opgebouwd.
Aan de linkerzijde van het woongedeelte, dat apart bewoond werd, waren de veranderingen van de indeling minder ingrijpend. Men vergrootte de hal en er kwam een nieuwe trap naar de nieuwe slaapkamers op zolder. De bestaande slaapkamer op de begane grond, achter de linker zijkamer, werd als keuken ingericht.
De bestaande dwarsgang en badkamer achter de heerd werden opgedeeld in meerdere kleine ruimtes. In de heerd zelf maakten twee deuren naar de dwarsgang en een kast plaats voor een ondiepe nis met daarin een kast. In de huidige situatie is deze indeling voor een groot deel weer uitgebroken.

overige veranderingen
In deze perioden vonden ook enkele veranderingen in het bedrijfsgedeelte plaats. De baanderdeuren verdwenen en ter afsluiting van de onderschoer werden terugliggende glaspuien geplaatst. De deel werd gemoderniseerd met een nieuwe vloer en een systeemplafond.

In de schuur werd reeds voor 1976 in de zuidoosthoek een aparte ruimte gerealiseerd die op de plattegrond als 'melkkamer' is gedefinieerd. In deze ruimte stond waarschijnlijk een melktank waar de melk tijdelijk gekoeld kon worden opgeslagen. De ruimte is afgewerkt met een klinkervloer, wandtegels en zachtboard plafondplaten.

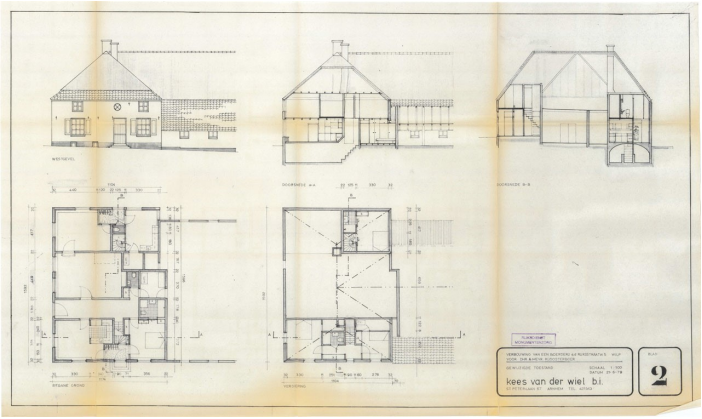

Afbeelding 1 van 7

Plan uit 1979 voor de verbouwing van het woongedeelte van de boerderij. De indeling werd in 1980 met name aan de rechterzijde en achterzijde ingrijpend veranderd (Gemeente Voorst).

Afbeelding 2 van 7

Achter de heerd werd met met wanden van kalkzandsteen een nieuwe indeling gerealiseerd met een w.c. en een bijkeuken. Deze indeling is in de huidige situatie deels weer uitgebroken.

Afbeelding 3 van 7

Aan de rechterkant van het woongedeelte kwam in 1980 een vrijwel geheel nieuwe indeling tot stand, waartoe het achterste deel van de rechter zijgevel voor een groot deel werd vernieuwd. De entree werd verplaatst en er kwamen nieuwe vensters. De locatie van de oude entree met daarboven een raam is nog zichtbaar aan de rollagen in het metselwerk (binnen de turquoise kaders).

Afbeelding 4 van 7

Overzicht van de voormalige geut in de richting van de gang. In 1980 plaatste men over de toegang naar de kelder een nieuwe vaste trap naar de vernieuwde slaapkamers op zolder. Deze indeling is inmiddels weer verdwenen. Rechts van het midden de in 1980 gerealiseerde badkamer. Geheel rechts op de foto is duidelijk te zien dat het onderste deel van de voormalige scheidingsmuur tussen woon- en bedrijfsgedeelte is uitgebroken.

Afbeelding 5 van 7

Behoudens een stuk muurwerk op zolderniveau aan de rechterzijde is de voormalige scheidingswand tussen woon- en bedrijfsgedeelte vrijwel geheel uitgebroken en een stukje naar achteren opnieuw opgebouwd in kalkzandsteen.

Afbeelding 6 van 7

Zicht op de moderne glaspuien ter afsluiting van de onderschoer.

Afbeelding 7 van 7

In de zuidwesthoek van de schuur werd al voor 1976 een melkkamer ingericht.

Downloads

Bijlagen

Klik hieronder op de titel van een PDF of afbeelding om deze te bekijken/downloaden.

- bouwtraditie--bedrijfsvoering--dateringscriteria-en-ruimtelijke-ontwikkeling-van-de-boerderijbouw-in-oost-nederland-01-2018.pdf
- bestaande toestand
- faseringsplattegrond begane grond
- faseringsplattegrond zolders
- waarderingsplattegrond begane grond
- waarderingsplattegrond zolders
- dendro rapportage

Waardering

samenvatting van de bouwgeschiedenis
Het erf van boerderij De Oude Loïne in Wilp wordt al in 1452 in de archieven genoemd en behoorde tot het adellijke bezit van het Huis Wilp. Vanaf de 17e eeuw is de boerderij in particuliere handen, eerst van de patriciërsfamilie Muys en hun nazaten en vanaf 1850 van de familie Kloosterboer.
De opzet van de huidige boerderij is ontstaan na nieuwbouw in 1673. Waarschijnlijk is de oude boerderij bij de oorlogshandelingen in het rampjaar 1672 of de bezetting daarna zwaar beschadigd of verwoest. De hoofddraagconstructie in het woongedeelte bezit zowel traditionele gebinten als dragende stenen muren die de zoldervloer dragen. Dit had niet alleen gevolgen voor de constructie maar ook voor de indeling.
In 1853 komt de Loïne in handen van Adriaan Kloosterboer die met zijn gezin op de boerderij gaat wonen. Kort daarna wordt het woongedeelte van de boerderij ingrijpend vernieuwd, waarbij het linker deel van het voorhuis wordt uitgebreid en de huidige indeling van de gevels tot stand komt. Hiermee krijgt de boerderij de vorm van een krukhuis. In 1854 verrijst naast de boerderij een vrijstaande doorrijschuur. Omstreeks 1900 vindt de verhoging van het woongedeelte aan de rechterzijde plaats. De vertrekken aan deze kant worden vergroot en op zolder ontstaat ruimte voor twee slaapkamers. In deze periode moderniseert men tevens de stalrinchting met grupstallen.

Tegen het eind van de Tweede Wereldoorlog zijn op de boerderij Duitse soldaten ingekwartierd. Wanneer Canadese troepen in april 1945 in het kader van operatie 'Cannonshot' bij Gorssel de IJssel oversteken, leidt dit tot hevige gevechten op de westoever in de omgeving van Wilp. De Loïne komt in de vuurlinie te liggen en raakt zwaar beschadigd. Kogelgaten in de gevels getuigen nog van dit oorlogsgeweld.
In 1980 vindt opnieuw een ingrijpende verbouwing en verandering van de indeling van het woongedeelte van de boerderij plaats. Ook het bedrijfsgedeelte wordt gemoderniseerd. Hier wordt de onderschoer afgesloten met een glaspui, vervangen stalen kolommen enkele afgezaagde gebintstijlen en wordt op de deel een nieuwe vloer en een systeemplafond aangebracht.

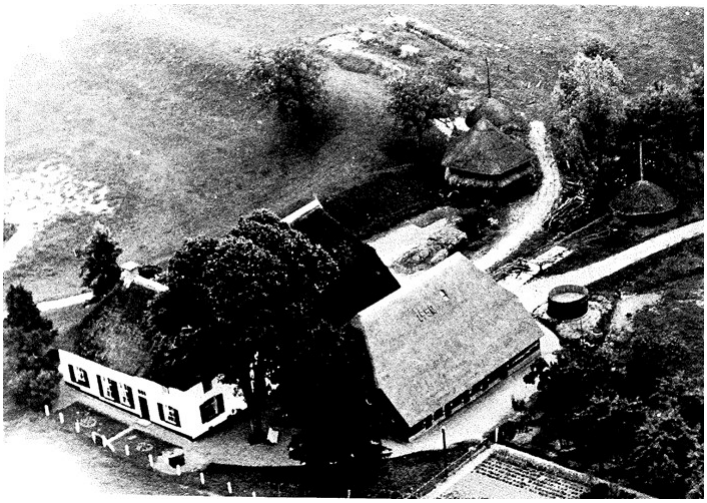

waardering
De cultuurhistorische waardering is onderverdeeld in een aantal deelwaardestellingen. Daarnaast worden de bouwfasering en de waardering visueel gepresenteerd op de bijgevoegde faserings- en waarderingsplattegronden. Deze zijn als .pdf bestand ook te raadplegen via 'Downloads'.

algemene historische waarden en waarden vanuit de gebruikshistorie

- De boerderij is van algemeen historisch belang vanwege de herinnering aan en de verwijzing naar bewoning en de ontwikkeling van het boerenbedrijf op een oeverwal langs de IJssel. Het erf 'De Loïne' wordt al in 1452 in schriftelijke bronnen genoemd.
- De boerderij is verder van algemeen historisch belang als pachtboerderij die aanvankelijk behoorde tot de Wilpse goederen en later in handen kwam van stedelijke notabelen.
- De boerderij heeft een hoge historische waarde als nieuwbouw na de inname van de IJsselstreek door Franse en Munsterse troepen in het rampjaar 1672.
- Het historisch gebruik van de boerderij blijkt op hoofdlijnen uit de hoofdvorm en de scheiding tussen een woongedeelte aan de voorzijde en een agrarisch bedrijfsgedeelte aan de achterzijde. Daarnaast herinnert concreet de indeling, vormgeving en inrichting van het woon- en bedrijfsgedeelte (ondanks latere veranderingen) nog op tastbare wijze aan het historisch gebruik vanaf het midden van de 19e eeuw: een driebeukig bedrijfsgedeelte met stalfunctie en middendeel met daarboven een oogstberging aan de achterzijde en een indeling aan de voorzijde met een middenvertrek (heerd) en zijvertrekken.
- De vormgeving, indeling en het interieur van het woongedeelte zijn van belang vanwege de herinnering aan de ontwikkeling van het wooncomfort en verbeterde hygiëne: het creëren van volwaardige zijvertrekken met keuken en de transitie op het patteland van het slapen in bedsteden naar het slapen in ledikanten in volwaardige slaapvertrekken op zolder.

ensemblewaarden en stedenbouwkundige waarden

- De stedenbouwkundige/landschappelijke waarde van de boerderij wordt hoofdzakelijk bepaald door de solitaire en prominente ligging op een verhoging tegen de rivierdijk. Dit hoogteverschil verwijst naar het ontstaan van het IJssellandschap en de bedijking van de rivier in de middeleeuwen.
- De boerderij vormt samen met de schuur een waardevol agrarisch-historisch ensemble uit de 19e eeuw.
- De boerderij is van belang vanwege de situering op een ruim, erf met (restanten van) de historische indeling en tuinaanleg.

architectuurhistorische waarden

- De architectuurhistorische en esthetische kwaliteiten van het gebouw zijn gelegen in het aanzien van een traditioneel vormgegeven hallehuis met uitgebreid woongedeelte, met gepleisterde gevels en voorzien van een met riet gedekt wolfdak.
- De boerderij is van belang vanwege het relatief gaaf bewaarde 19e-eeuwse exterieur, vormgegeven in traditioneel ambachtelijke stijl.
- Met betrekking tot het interieur ligt de architectuurhistorische waarde in de reeds genoemde, grotendeels bewaard gebleven historische indeling met onderscheid in een woon- en een (driebeukig) bedrijfsgedeelte. Van de beperkt bewaard gebleven historische interieurafwerking zijn

de binnendeuren uit de 19e eeuw van belang voor herkenbaarheid van de historische indeling. Daarnaast vertegenwoordigt de vloerafwerking van de heerd in de vorm van een gecementeerde dekvloer met schijnvoegen die afgewerkt is met dodekop een bijzondere architectuurhistorische waarde.
- De schuur uit 1854 is van belang als representatief voorbeeld van een driebeukig historisch bijgebouw.

bouwhistorische waarden

- De boerderij is van belang vanwege de bewaard gebleven constructieve opzet van de oorspronkelijke boerderij uit 1673 en de uitbreiding omstreeks 1853. Hierbij gaat het om de gebintenstructuur van zeven ankerbalkgebinten met bijbehorende gebintplaten, de eiken daksporen in het woongedeelte, de 17e-eeuwse balklaag boven de heerd en de overwelfde kelder. Met name de combinatie van dragende baksteenmuren en eiken ankerbalkgebinten in het woongedeelte is typologisch zeer zeldzaam. Ook de toepassing van korbelen aan de bovenzijde van de ankerbalken moet in dit verband nadrukkelijk genoemd worden.
- De veranderingen uit 1853 en rond 1900 in het exterieur en interieur zijn van belang vanwege de afleesbaarheid van de bouwgeschiedenis.
- De schuur uit 1854 is bouwhistorisch van belang vanwege de bewaard gebleven eiken gebintenstructuur en het inpandige stookhok.

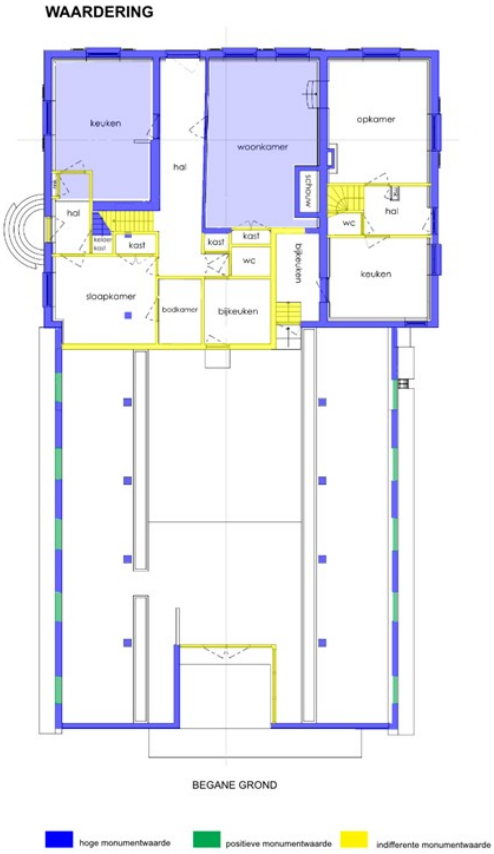

Afbeelding 1 van 4

Waarderingsplattegrond begane grond.
Blauw: hoge monumentwaarden, van cruciaal belang voor de structuur en/of de betekenis van het object.
Groen: positieve monumentwaarden, van belang voor de structuur en/of de betekenis van het object.
Geel: indifferente monumentwaarden, van relatief weinig belang voor de structuur en/of de betekenis van het object.

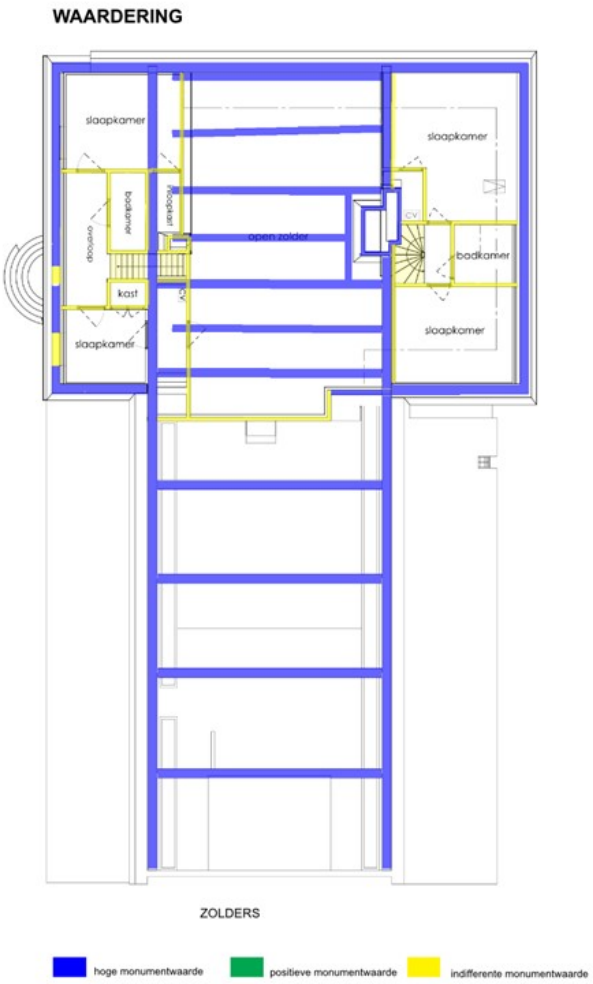

Afbeelding 2 van 4

Waarderingsplattegrond zolders.
Blauw: hoge monumentwaarden, van cruciaal belang voor de structuur en/of de betekenis van het object.
Groen: positieve monumentwaarden, van belang voor de structuur en/of de betekenis van het object.
Geel: indifferente monumentwaarden, van relatief weinig belang voor de structuur en/of de betekenis van het object.

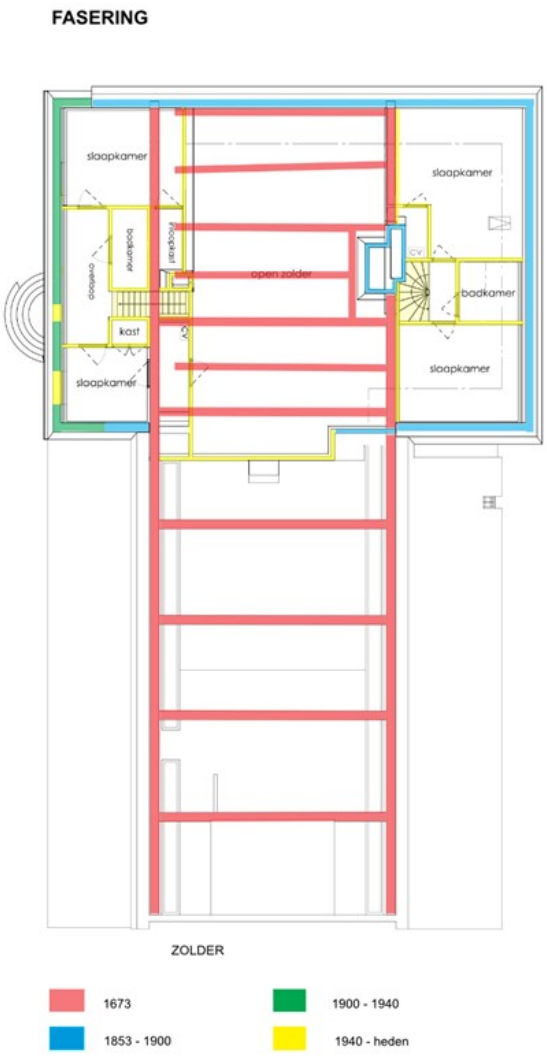

Afbeelding 3 van 4

Faseringsplattegrond zolders.

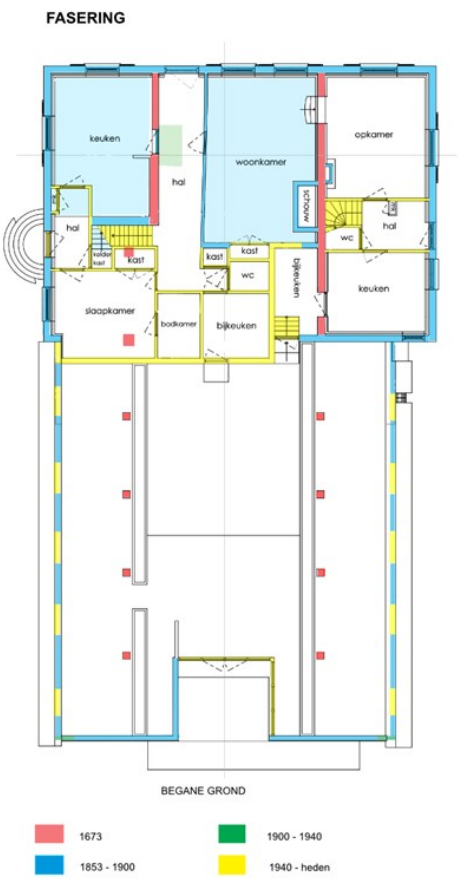

Afbeelding 4 van 4

Faseringsplattegrond begane grond.

Colofon

Rijksstraatweg 5 in Wilp
bouwhistorische verkenning

ARCX-rapport 0981
x, y coordinaten: x 207.030, y 470.910
monumentennummer: 38105

©ARCX monumentenzorg en cultuurhistorie, 10 maart 2021

Onderzoek
ARCX, monumentenzorg en cultuurhistorie
Bergstraat 41
6981DB Doesburg
www.arcx.nl
+31(0)313 650190
i.s.m. Belfort Bureau voor Cultuurhistorie en Monumenten, Doetinchem

Opdrachtgever
Gemeente Voorst

Veldwerk en rapportage
Peter Boer en Jacco Vromen

ARCX aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.